

УДК: 347.77:664 (477)
JEL O31, O34

КРУПІНА С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна 112 м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: svetlanakrupina79@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3929-1779

ЯБЛОНСЬКА Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна 112 м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: nat_v@ua.fm
orcid.org/0000-0003-1248-9619

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Актуальність. В сучасних умовах використання інтелектуальна власність визначає конкурентоспроможність країни, регіону, підприємства та має приносити максимальний прибуток. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є самим важким етапом у ланцюгу, що зв'язує науку і винахідника зі споживачем.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження процесу комерціалізації на ринку об'єктів інтелектуальної власності як складової ринку інновацій.

Результати. У статті розглянуто основні питання процесу комерціалізації на ринку об'єктів інтелектуальної власності, як однієї з важливих складових ринку інновацій України. Визначено етапи перетворення наукового знання у інновацію. Запропоновано структуру основних етапів інноваційного процесу та їх зв'язок з ринком об'єктів інтелектуальної власності. В роботі вивчено поняття комерціалізація, її види, засоби та особливості на ринку об'єктів інтелектуальної власності. Проаналізовано основні показники інноваційної активності українських підприємств, а саме і підприємств харчової промисловості. Виявлено основні проблеми сектору формування та реалізації інтелектуальної власності в Україні.

Висновки. Об'єктами інноваційної діяльності та процесу комерціалізації можуть бути результати будь-якої стадії інноваційного процесу, по завершенню кожного з його етапів результати можуть мати закінчений вигляд та виступати на ринку товаром, який має вартість. Весь час необхідно підвищувати попит виробничих підприємств та бізнесу на результати інтелектуальної праці та наукових досліджень і розробок та будувати систему співпраці установ освіти, науки, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в майбутньому підвищить інноваційну активність підприємств України. В країні мало уваги приділяється розвитку та фінансуванню науки, формуванню ринку інтелектуальних продуктів, необхідна співпраця держави та підприємництва, має бути створено сприятливе економічне та правове середовище для розвитку ринку інтелектуальної власності, необхідна підтримка розвитку інноваційного підприємництва з боку держави, вдосконалення системи комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на всіх етапах інноваційного процесу.

Ключові слова: інновація, інтелект, інтелектуальна власність, комерціалізація, об'єкти інтелектуальної власності, ринок інновацій, харчова промисловість.

KRUPINA S.V.

Candidate of Economic Sciences. Associate Professor
Odessa National Academy of Food Technologies
Street Kanatnaya. 112, Odessa, Ukraine, 65039
E-mail: svetlanakrupina79@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3929-1779

YABLONSKAYA N.V.
Candidate of Economic Sciences. Associate Professor
Odessa National Academy of Food Technologies
Street Kanatnaya. 112, Odessa, Ukraine, 65039
E-mail: nat_v@ua.fm
orcid.org/0000-0003-1248-9619

COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE FOOD INDUSTRY OF UKRAINE

Topicality. *In modern terms, the use of intellectual property determines the competitiveness of a country, region, enterprise and should bring maximum profit. The transformation of intellectual property into an innovative product, suitable for production and market, is the most difficult stage in the chain connecting science and their inventor with the consumer.*

Aim and tasks. *The purpose of the article is to study the process of commercialization in the market of objects of intellectual property as a component of the market of innovations.*

Research results. *The article deals with the main issues of commercialization process in the market of intellectual property objects, as one of the important components of the Ukrainian innovation market.*

The stages of transformation of scientific knowledge into innovation are defined.

The structure of the main stages of the innovation process and their connection with the market of intellectual property objects are proposed. In this work the concept of commercialization, its types, means and features on the market of objects of intellectual property is studied. The main indicators of innovation activity of Ukrainian enterprises, namely, enterprises of the food industry, are analyzed. The main problems of the sector of formation and realization of intellectual property in Ukraine are revealed.

Conclusion. *The objects of innovation and the process of commercialization can be the results of any stage of the innovation process, at the end of each of its stages, these results may have a finished appearance and act on the market commodity that has value. All the time it is necessary to increase the demand of industrial enterprises and business for the results of intellectual work and research and development, and to build a system of cooperation between educational, scientific, scientific and technical, research and development institutions and representatives of the real sector of the economy, which in the future will increase the innovative activity of Ukrainian enterprises. In the country little attention is paid to the development and financing of science, the formation of the market of intellectual products, the necessary cooperation between the state and entrepreneurship, should create a favorable economic and legal environment for the development of the intellectual property market, support for the development of innovative entrepreneurship by the state, improvement of the system of commercialization of the results of intellectual activity at all stages of the innovation process.*

Keywords: *innovation, intellect, intellectual property, commercialization, objects of intellectual property, market of innovations, food industry.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна світова економіка орієнтована на створення умов сприятливого інноваційного типу розвитку. Один з ключових напрямків підйому та розвитку економіки світових країн є залучення та використання об'єктів інтелектуальної власності у господарської діяльності всіх високорозвинених держав світу. Однією з головних складових регулювання інноваційної активності будь-якої країни є ринок інновацій, основною структурною складовою якого є ринок об'єктів інтелектуальної власності.

Саме інтелектуальна власність у сучасних умовах життя та розвитку економіки визначає конкурентоспроможність країни, регіону, підприємства, використається майже во всіх галузях економіки, складає справжній капітал, та є основним ресурсом їх розвитку.

Інтелектуальна власність це конкурентна перевага, стратегічний ресурс будь-якого підприємства, регіону та держави. Ефективне використання якої сприяє впровадженню інновацій у харчову промисловість, збільшенню конкурентоспроможності продукції, робіт та послуг, ефективному і більш раціональному використанню факторів виробництва та збереженню природних ресурсів, вирішенню соціально-економічних проблем суспільства та ін.

Важливою проблемою в інноваційній моделі розвитку економіки розвинених країн світу сьогодні є формування та комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності, саме її рішення безпосередньо відбивається на міжнародній конкурентоспроможності національної промислової продукції і притоку капіталу в економіку країни, а також і у харчову промисловість, як стратегічно важливу складову народного господарства України, від якої залежить добробут українського народу та економіки держави в цілому. Ринок знань та інтелектуальних продуктів поступово починає грати головну роль, випереджаючи у розвитку ринок матеріальних товарів.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань інноваційної діяльності, інноваційних процесів, ринку інновацій та об'єктів інтелектуальної власності, їх створення, впровадження, оцінювання, комерціалізації та використання в харчовій промисловості України присвячено значне число робіт таких вчених, як: Александрова В., Аньшін В., Бажал Ю., Брукін Е., Буднікевіч І., Ілляшенко С., Крайнев П., Леонтьєв Б., Марчук Е., Олехнович Г., Чухно А., Щедрина Т. та ін. В роботах розглянуто багато питань, пов'язаних з необхідністю активізації успішного функціонування ринку інновацій, про ефективність інноваційної моделі розвитку на основі використання результатів інтелектуальної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В результаті дослідження наукових робіт вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері інтелектуальної власності, слід відмітити, що питання, пов'язані з формуванням ринку об'єктів інтелектуальної власності, його структурою, складанням, оцінкою, взаємозв'язками з іншими складовими ринку інновацій та їх комерціалізацією займається обмежена кількість авторів, тому залишається багато невирішених проблем, як наслідок, немає однозначного трактування цих понять, розвитку економічних відносин між учасниками ринку інновацій і формування його інфраструктури.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження процесу комерціалізації на ринку об'єктів інтелектуальної власності як складової ринку інновацій.

Для досягнення виділеної мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- розглянуто основні етапи інноваційного процесу та їх зв'язок з ринковою системою;
- визначено етапи перетворення наукового знання у інновацію;
- вивчено поняття комерціалізація, її види, засоби та особливості на ринку об'єктів інтелектуальної власності;
- проаналізовано основні показники інноваційної активності українських підприємств харчової промисловості.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Інноваційний процес – це основа інноваційної діяльності будь-якої країни, який уявляє собою послідовність дій з перетворення ідеї у інтелектуальну власність. Кінцевим етапом інноваційного процесу є комерціалізація – реалізація отриманого нововведення на ринку.

Комерціалізація – це взаємовигідні дії всіх учасників інноваційного процесу з перетворення результатів інтелектуальної діяльності у ринковий товар.

Етапи перетворення наукового знання у інновацію представлено на рис. 1.

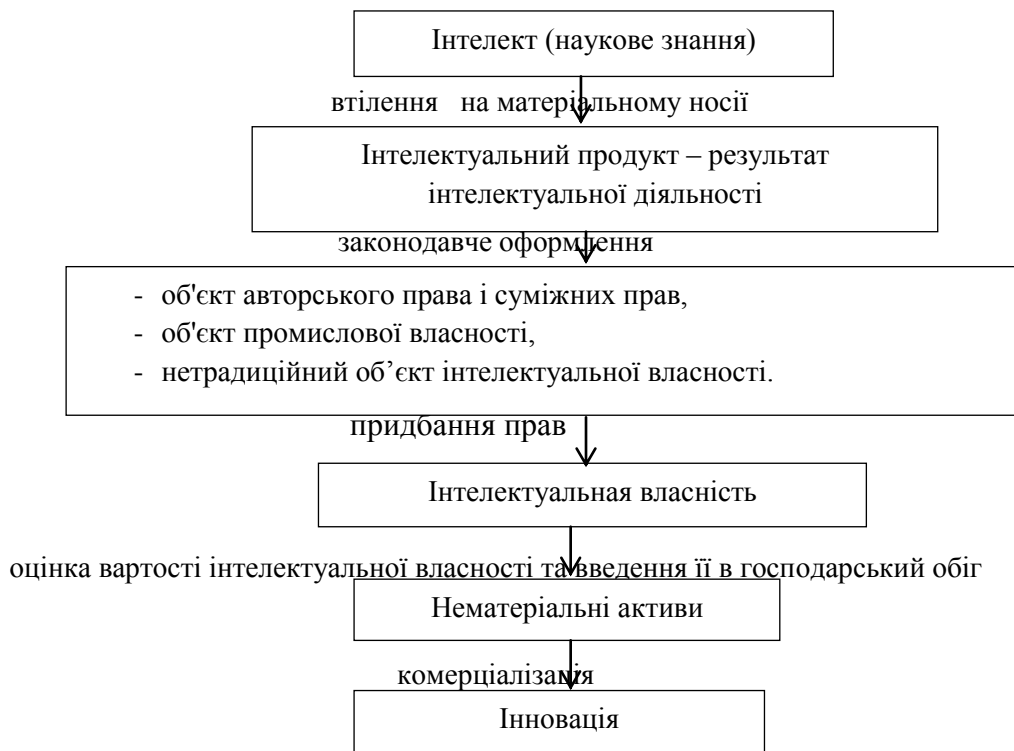

Рис. 1. Етапи трансформації наукового знання у інновацію

Головна складова інноваційного процесу – це інтелект, втілення якого на матеріальному носії перетворює його на інтелектуальний продукт.

Інтелектуальний продукт – це інформація, яка представлена на матеріальних носіях, містить нове знання, що є результатом інтелектуальної творчої діяльності.

Законодавче оформлення інтелектуального продукту перетворює його на інтелектуальну власність (об'єкт авторського права і суміжних прав, об'єкт промислової власності або нетрадиційний об'єкт інтелектуальної власності).

Оцінка вартості інтелектуальної власності і введення в господарську діяльність перетворює її на нематеріальні активи підприємства, комерціалізація яких перетворює їх у нову складову – інновація, та має приносити комерційний ефект або прибуток. В процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності необхідно правильно визначити метод їх ціноутворення. Вибір методу оцінювання вартості конкретного об'єкта інтелектуальної власності залежить від мети оцінювання та врахування переваг, обмежень підходів, що застосовуються.

Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є самим важким етапом у ланцюгу, що зв'язує науку і винахідника зі споживачем. При цьому потрібно враховувати складові ринку, потреби споживача і мати досвід підприємництва. Інноваційний процес проходить чотири основних етапи: аналіз конкуренції нового продукту, лабораторну перевірку здійснення ідеї, створення дослідного зразка продукції, підготування виробництва дослідної партії і реалізація. В реальних умовах від ідеї створення нового продукту до надходження перших прибутків від його продажу на ринку проходить три – чотири роки, тобто це і є період інноваційного проекту, вартість якого, як правило, близько одного – двох млн. доларів.

Реалізація інновацій, особливо у харчовій промисловості, є одним з істотних елементів відновлення та розвитку економіки країни. Однак, інновації потребують наявності та використання цілого комплексу умов, які визначають ринкове середовище та мають вплив на економіку та інші сторони життя суспільства.

Інтелектуальний продукт, як об'єкт промислової власності, спочатку проходить процедуру експертизи, далі має юридичне закріплення прав власності за автором інтелектуального продукту, та отримує відповідний документ захисту.

Промислова інновація починається з ідеї, проходячи такі етапи інноваційного процесу, як дослідження, розробка та створення нових зразків харчової продукції. Впровадження інновацій тільки тоді економічно ефективно для економіки та суспільства, коли витрати в його розробку менш ніж прибуток від його комерціалізації. Використання інновації проходить на протязі значного періоду часу, та зростання обсягів виробництва та реалізації продукції у харчовій промисловості потребує постійного технічного та технологічного оновлення бази підприємств, тому що недостатній рівень розвитку технологічної бази – це проблема, яка вимагає активізації інноваційної діяльності, використання важелів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва. Однією з основних складових цієї проблеми є фінансування інноваційної діяльності наукових закладів та підприємств для реалізації проектів, які спрямовані на модернізацію основних засобів і продукції, розширення номенклатури та асортименту продукції сфери харчування та поліпшення їх якості та конкурентоспроможності.

Сутність інноваційного процесу найбільш повно розкривається на етапах, які відповідають основним стадіям просування ідеї в ланцюжку видів діяльності «дослідження - розробки - виробництво - ринок».

Всі етапи можуть мати зв'язок з ринковою системою. Об'єктами інноваційної діяльності та процесу комерціалізації можуть бути результати будь-якої стадії інноваційного процесу, по завершенню кожного з його етапів результати можуть мати закінчений вигляд та виступати на ринку товаром, який має вартість (рис. 2).

Ринок інновацій – це основний елемент інноваційної економіки, який визначає ряд специфічних характеристик, обумовлених особливостями створення і поширення інноваційного товару.

Ринок об'єктів інтелектуальної власності – це одна з складових ринку інновацій, яка взаємодіє з усіма його структурами за допомогою соціально-економічних відносин, що виникають в процесі створення, освоєння, обміну, купівлі-продажу, передачі у використання результатів інтелектуальної діяльності та узгодження інтересів його учасників за цінами, термінами і масштабами їх комерціалізації.

Всі етапи інноваційного процесу характеризуються особливим видом діяльності, організацією та результатом. Перший етап інноваційного процесу – це фундаментальні дослідження, мета яких –

розкрити нові зв'язки між явищами, виявити нові закономірності розвитку в процесі їх конкретного використання.

Рис. 2. Етапи інноваційного процесу та їх зв'язок з ринком об'єктів інтелектуальної власності

Основним значенням фундаментальних досліджень в розвитку інноваційних процесів є те, що саме наука виступає генератором ідей, відкриває шляхи в новій галузі, але можливість практичного використання фундаментальних досліджень у світовій науці становить лише 5%.

Другий етап інноваційного процесу - прикладні дослідження, мета яких - рішення технічної проблеми, уточнення теоретичних питань, отримання конкретних наукових результатів, які далі мають бути використані на етапі конструкторських і технологічних розробок.

Етап конструкторських і технологічних розробок - завершальна стадія НДДКР, метою якої є створення або модернізація розробок, перевірка результатів теоретичних досліджень, розробка відповідної технічної документації, виготовлення і випробування нових розробок.

Кінцевий етап інноваційного процесу - промислове виробництво нової продукції. У виробництві знання набувають матеріальної форми та дослідження знаходить своє логічне завершення у вигляді готової продукції.

На кожному етапі інноваційного процесу результати можуть мати наступні тривиходи: комерціалізовані на ринку у вигляді об'єктів інтелектуальної власності, продовжено дослідження власними силами або припинення етапу інноваційного процесу та визнання подальшого дослідження недоцільним.

Щоб прийняти рішення про вибір напряму реалізації етапу інноваційного процесу, необхідно відзначити, що відкриття, теоретичні розробки, винахід або новинки можуть бути реалізовані на ринку об'єктів інтелектуальної власності за допомогою продажу прав їх володіння, користування або розпорядження. Результати подальших етапів комерціалізують шляхом створення та реалізації інноваційних проектів. Перед початком кожного наступного етапу інноваційного процесу необхідно аналізувати ринковий потенціал результатів попередніх етапів досліджень, з метою виявлення доцільності подальшого дослідження власними силами, або вже необхідно комерціалізувати розробки на цьому етапі.

Основними засобами комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в сучасних умовах є:

- використання об'єктів інтелектуальної власності у власному виробництві;
- внесення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;

- передача або продаж прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Ринок інтелектуальної власності тісно пов'язаний з іншими товарними ринками і є невід'ємною складовою світового ринку в цілому. У разі продажу результатів інтелектуальної творчої діяльності часто на комерційній основі надаються додаткові послуги для ефективного виконання угоди: технічні, комерційні, фінансові, управлінські та інші послуги. Слід зазначити, що часто продаж прав на використання об'єктів інтелектуальної діяльності тягне поставки машин і устаткування в розрізненому або комплектнім вигляді. У загальній структурі продажу послуг на світовому ринку відзначається прискорене зростання торгівлі саме об'єктами інтелектуальної власності, де щорічні темпи приросту становлять близько 10%.

Основні види комерціалізації інтелектуальної власності представлено на рис. 3.

- фінансова підтримка сфери інтелектуальної власності;
- страхування об'єктів інтелектуальної власності.

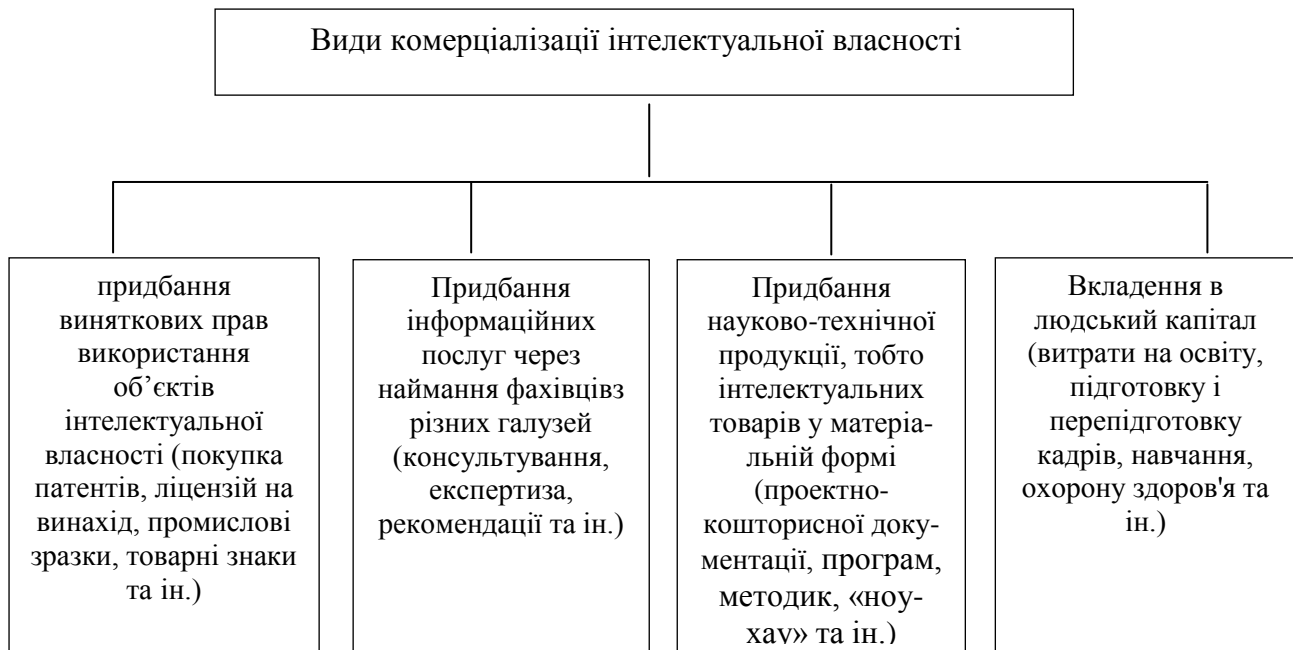

Рис. 3. Види комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності

Створення та ефективне просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок інновацій, на нашу думку, передбачає взаємодію наступних складових:

- створення об'єктів інтелектуальної власності;
- правове регулювання обігу об'єктів інтелектуальної власності;
- кадрове забезпечення сфери інтелектуальної власності;
- оцінка об'єктів інтелектуальної власності;

Існує необхідність зміни структури вітчизняної економіки до збільшення частки високотехнологічних, наукоємних видів економічної діяльності вимагає формування конкурентного ринку, що ефективно відтворює нові знання в технології, продукти і послуги, які знаходять своїх споживачів.

У ринковій економіці інноваційні підприємства в більшості виконують наукові дослідження за договорами з замовниками інноваційного продукту, так як обидві ці сторони взаємно зацікавлені у впровадженні результатів досліджень у виробництво і отримання від їх використання комерційного ефекту.

Аналіз інформації Державної служби статистики України [1], показав, що за останні роки підвищується інноваційна активність українських підприємств, а саме: загальна сума витрат на інноваційну діяльність зросла на 6117,8 млн. грн. у 2015 році порівняно з 2014 роком, з них збільшилися витрати на етапі дослідження та розробки на 284,9 млн. грн., на внутрішні науково-дослідні роботи на 612,6 млн. грн., на придбання інших знань та програмного забезпечення майже в два рази. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями зросла на 1,2 %, та склала 17,3% від усіх підприємств промисловості.

Але у харчовій промисловості спостерігається скорочення підприємств, які використовують інновації, в цілому по промисловості на 168 одиниць у 2016 р. в порівнянні до 2015 р., так і зменшилася кількість підприємств харчової галузі, що займалися інноваційною діяльністю за цей період на 64 одиниці. Тільки 18,44 % підприємств харчової промисловості у 2015 р. та 16,78 % – у 2016 р. проводили інноваційну діяльність із загальної кількості підприємств цієї галузі. Це дуже низький показник як для підприємств харчової промисловості, так і для економіки держави в цілому для того, щоб бути більш конкурентоспроможним на ринку та займати лідируючі позиції в економіці серед вітчизняних виробників харчової продукції та виробників світу, отримувати максимальні доходи і виробляти якісну та економічно ефективну продукцію для задоволення попиту споживачів.

Інноваційна діяльність та оцінка її ефективності свідчить про впровадження інтелектуального потенціалу в економіці країни. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат у цілому по всій економіці України в 2016 році залишаються власні кошти підприємств — 6540,3 млн. грн. (85 % загального обсягу витрат на інновації). За рахунок коштів державного бюджету 349,8 млн. грн. (4,6 %), коштів вітчизняних та іноземних інвесторів 146,9 млн. грн. (1,9 %), за рахунок кредитів 561,1 млн. грн. (7,3 %).

Для підтримки необхідного рівня науково-технологічного потенціалу, частка ВВП, що повинна витрачатись країною на інноваційну діяльність, Європейським Союзом рекомендована в межах 3—3,3%. У той час, як у Швеції — це 3,3%, Ізраїлі — близько 3,5%, Японії — 3,7%, США — 3,5%, Великобританії, Фінляндії та ФРН — 3,2%, Швейцарії та Франції — майже 4,0%. В Україні відсоток витрат становить близько 1,2 % [6].

Основним показником ефективності використання інтелектуального потенціалу є активізація діяльності у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності. Основними заявниками на винаходи і заявки на винаходи пов'язані з професійною, науковою та технічною діяльністю за видами економічної діяльності серед національних є освітні та наукові організації – 347 заявок, у т. ч. на наукові дослідження та розробки — 315 заявок, освіта — 886 заявок. У 2016 році у сфері охорони промислової власності в харчовій промисловості України національними підприємствами виробниками було подано 3 заявки на винаходи та 18 заявок на корисні моделі [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На сучасному економічному рівні спостерігається повільна тенденція у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності в галузі харчової промисловості. Про це свідчить невелика кількість заявок та отриманих патентів в цій галузі, але краща ситуація спостерігається у статистиці реєстрації договорів на передачу прав користування права промислової власності за різними типами ліцензій щодо зареєстрованих знаків для товарів та послуг.

Весь час необхідно підвищувати попит виробничих підприємств та бізнесу на результати інтелектуальної праці та наукових досліджень і розробок та будувати систему співпраці установ освіти, науки, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в майбутньому підвищить інноваційну активність підприємств України.

Важливо створити умови та забезпечити реалізацію формування та подальшого розвитку прозорого економіко-правового середовища нового виду бізнесу – інтелектуального. Все це потребує системної та комплексної роботи, що передбачає чітке визначення напрямів, факторів і засобів активізації та спрямування роботи у необхідному напрямку сучасної форми бізнесу за участі інтелекту, ідей та науки.

Для повноцінного функціонування ринку інновацій як механізму комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності необхідна наявність чотирьох детермінант конкурентоспроможності як специфічних характеристик цього ринку: внутрішнього попиту, пропозиції і надходження об'єктів інтелектуальної власності, внутрішньої конкуренції та створення факторних умов (інформаційних, правових, фінансового забезпечення, організаційно-управлінських, наявності людських і структурних ресурсів) та взаємозв'язків між ними.

З метою зростання попиту виробництва та бізнесу на результати інтелектуальної діяльності, наукових досліджень та розробок необхідно будувати систему співпраці установ освіти, науки, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в майбутньому підвищить інноваційну активність підприємств України.

В країні мало уваги приділяється розвитку та фінансуванню науки; функціонування висококонкурентного розвитку ринку інтелектуальних продуктів потребує співпраці держави та підприємництва; необхідно створити сприятливе економічне та правове середовище для розвитку ринку інтелектуальної власності; необхідно підтримувати розвиток інноваційного підприємництва з

боку держави; необхідно вдосконалювати систему комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на всіх етапах інноваційного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Інтелектуальна власність: підручник / В.Д. Базилевич. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2014. – 671 с.
3. Інтелектуальна власність в національній інноваційній системі: Науково-аналітична доповідь / Л.І.Федулова та ін.; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – С. 9.
4. Лазарева Є.В. Інтелектуальна власність. Учбовий посібник для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання / Є.В.Лазарева – Одеса: ОНПУ, 2015. – 186с.
5. Лазарева Е.В. Предпосылки формирования рынка объектов интеллектуальной собственности / Е.В. Лазарева, С.В. Крупина // Экономичні інновації: Зб. наук. праць. – Одеса, 2011. – Вип. 42. – С. 119 – 128.
6. Стефаненко-Шупик А.П. Моделирование развития интеллектуального потенциала производственно-экономических систем: критерии, оценка та прогноз / А.П. Стефаненко-Шупик, Л.В. Сахневич // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Київ, 2011. - № 31.

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Intelektualna vlasnist: pidruchnyk / V.D. Bazylevych. – 3-tie vyd., pererob. i dopov. – K.: Znannia, 2014. – 671 s. [in Ukrainian].
3. Intelektualna vlasnist v natsionalnii innovatsiinii systemi: Naukovo- analitychna dopovid / L.I. Fedulova ta in.; NAN Ukrainy, In-t ekon. taproghnozuv. – K., 2010. – S. 9 [in Ukrainian].
4. Lazarieva, Ye.V. Intelektualna vlasnist. Uchbovyi posibnyk dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei vsikh form navchannia / Ye.V. Lazarieva. – Odesa: ONPU, 2015. – 186 s. [in Ukrainian].
5. Lazareva, E.V. & Krupina, S.V. Predposylki ormirovaniya rynku obyektov intellektualnoy sobstvennosti // Ekonomichniinnovatsii: Zb. nauk. prats. – Odesa, 2011. – Vyp. 42. – S. 119 – 128 [in Russian].
6. Stefanenko-Shupyk, A.P. & Sakhnevych, L.V. Modeliuvannia rozvytku intelektualnoho potentsialu vyrobnycho-ekonomichnykh system: kryterii, otsinka ta prohnoz // Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury. Kyiv, 2011, № 31 [inUkrainian].